
Recenserat

Hans Lindgren: *Att beskriva byggnadsbestånd. Systematiska beskrivningars användning och objekt*. Akademisk avhandling, avdelningen för Husbyggnad, Arkitektursektionen, CTH, Göteborg 1989, 83 sid.

Jerker Lundequist
Projekteringsmetodik, KTH

Hans Lindgrens avhandling *Att beskriva byggnadsbestånd* utgör en sammanfattning av följande skrifter:

- *Ombyggnad av småhus – kategorisering*.
- *Industrilokalers energistatus. Förundersökning. Program för huvudundersökning (kap 7.3, bil 3)*.
- *Arbetslivets bebyggelse. Arbetsrapport (kap 4)*.
- *Småhus. En beskrivning av beståndets tekniska uppbyggnad och standard*.
- *Arbetslivets bebyggelse. Industrielokaler. Provundersökning (kap 4, 5 t o m 5.7, bil 1)*.
- *Industrihusprojektet. Inventeringsprotokoll för huvudundersökningen*.

Att beskriva byggnadsbestånd redovisar och utvecklar de teoretiska grunderna för ett mångårigt forskningsprogram vid avd för Husbyggnad på CTH. Programmet gäller kartläggning av den befintliga bebyggelsens egenskaper och har redovisats i en lång serie av rapporter. Ansvarig för programmet är Anne Marie Wilhelmson. Lindgren har medverkat i detta

forskningsprojekt under hela 80-talet, i olika funktioner. Han har bland annat varit projektledare för ett större projekt rörande småhusbeståndet. De centrala momenten i detta projekt redovisas i hans licentiatavhandling *Småhus. En beskrivning av beståndets tekniska uppbyggnad och standard* som också utgör en del av underlaget till doktorsavhandlingen.

Den väsentliga delen av Lindgrens avhandling rör beskrivningar av byggnadsbestånd. Detta forskningsområde har upprättats som en analogi till den medicinska forskningens epidemiologi. Avsikten är således att skapa och upprätthålla en kunskapsbas vad gäller det totala byggnadsbeståndets tillstånd och utveckling. En viktig del av teoriuppbyggnaden rör därför urvalet av variabler (egenskaper) och relationer mellan variabler. Ett annat viktigt teoretiskt problem gäller etablerandet av kriterier för hur urvalet av det statistiska underlaget bör ske. De egenskaper som valts, hänförs till tre klassbegrepp – verksamhet, fastighet och byggnad. Man skiljer också

mellan olika beskrivningstyper, till exempel mellan riktade, fördjupade och översiktliga beskrivningar.

Lindgren behandlar dessa beskrivningar som redskap i en designprocess (begreppet design refererar här till utformningsarbetets praxis). Han definierar då beskrivningarna som de inledande, deskriptiva modeller som upprättas i början av designprocessen, som ett kunskapsunderlag för de normativa/pre-skriptiva modeller som konstrueras senare i processen. Design/utformning handlar ju om att hantera relationerna mellan "hur det är" och "hur det borde vara".

Den allmänna teoretiska grunden för detta synsätt hämtar Lindgren ur systemteorin, framför allt systemanalysen. Han berör också energisparfrågorna, och argumenterar, åtminstone implicit, för att de mest rationella åtgärderna för att spara energi är att använda konventionella tekniska lösningar (tilläggsisolering, regler-teknik osv) i befintlig bebyggelse.

Avhandlingen är uppdelad i tre delar: 1. Aktuella beskrivningar. 2. Teori. 3. Diskussion. I del 2 tar Lindgren upp olika begrepp ur designteorin, för att på så vis skapa en begreppslik grund för den typ av beskrivningar som diskuterats i del 1. Framför allt diskuteras de två grundbegreppen *modell* och *system*, där systemet är det som representeras ("avbildas") och där modellen är det som representerar. Tyvärr berör Lindgren endast ytligt den centrala frågan om vad som egentligen *kan* representeras på detta sätt. Personligen tror jag (om än på ganska subjektiva grunder) att stora delar av byggandets "mjukvara" inte låter sig representeras på detta sätt. Eftersom Lindgren främst intresserar sig för de tekniskt funktionella aspekterna på byggandet, kan man inte säga att hans avhandling drabbas i någon större utsträckning av min invändning på denna punkt – mer än möjligen att han borde givit problemet en mer utförlig behandling.

En annan och viktigare invändning är att Lindgren glider förbi frågan om i vad mån en modell har något sanningsvärde, och därmed kan sägas utgöra någon egentlig beskrivning av något. Att en given modell ur någon aspekt kan sägas "likna" eller representera någonting, gör inte att man från modellen i sig kan dra några säkra slutsatser om det som representerats. Likheten mellan modell och verklighet baseras ju på vad man redan visste om denna verklighet vid konstruktionen av modellen. Detta innebär således att modellen endast har ett heuristiskt värde, när det gäller att utifrån modellen dra slutsatser om sådant som man inte vet via observationer av verkligheten direkt. Lindgren berör dock problemet kortfattat på sid 67 i avhandlingen.

Detta gör att Lindgrens tanke, att den beskrivande modellen kan upprättas oberoende av de mer normativa modellerna, blir tämligen problematisk (se sid 42). Designteorin förutsätter snarare att deskriptiva och normativa modeller upprättas samtidigt och i interaktion med varandra. Först under arbetet på de normativa modellerna vet man egentligen vad som bör ingå i de deskriptiva modellerna. Lindgren verkar själv så småningom komma fram till samma slutsats, dock först mot slutet av avhandlingen.

Dessa reservationer gör emellertid inte systemtänkandet mindre relevant för arbetet med beskrivningar av befintlig bebyggelse. Däremot blir kopplingen till projektering, produktion och förvaltning mer komplicerad än vad Lindgrens utgångsantagande förespeglade. Detta framhåller också Lindgren själv, i avhandlingens avslutande tredje del.

Ett problem med Lindgrens avhandling är, enligt mitt förmenande, att han inte tillräckligt beaktar att modeller i sig inte har något direkt sanningsvärde. Däremot kan man göra påståenden om modeller, som kan vara sanna eller falska. Denna oklarhet i användningen av mo-

dellbegreppet försvårar och komplicerar i onödan Lindgrens försök att länka samman sin teori om beskrivningar av byggnadsbeståndet med den generella design-teorin. Inte desto mindre utgör hans avhandling ett värdefullt bidrag till försöken att utveckla och precisera designteorin, genom att den utpekar problem, klargör samband och anvisar utvecklingslinjer. Lindgrens avhandling uppvisar en

hög precision i tänkandet och en artikulerad teoretisk medvetenhet. Han visar sig också ha en god förmåga att i skrift behandla svåra teoretiska problem på ett klart och stringent sätt.

(Resonemanget om modeller följer i huvudsak Rosing, H, *Vetenskapens logiska grunder*. Schildts, Helsingfors, 1984.)

Johan Rådberg: *Doktrin och täthet i svenskt stadsbyggande 1875 – 1975*. BFR R11: 1988, Stockholm. Akademisk avhandling framlagd vid sektionen för arkitektur, KTH.

Keivan Ashami
Stadsbyggnad, KTH

En genomtänkt sammanfattning av modern stadsbyggnadshistoria

Gamla slalomåkare brukar berätta om tiden innan skidliftarnas existens: "Man satte skidorna på axeln och klättrade upp för sluttningen. Jobbigt var det men den som orkade klättra ända upp fick nöjet att åka skidor nedför backen och ha roligt." Ungefär så känns det att läsa Johan Rådbergs doktorsavhandling *Doktrin och täthet i svenskt stadsbyggande 1875-1975*. Avhandlingen börjar med ett svår- genomträngligt kapitel om exploateringstalets öden och äventyr. (Exploateringstal, rymlighetstal m m är naturligtvis bra som planeringsredskap. De ger en bra bild av en del mätbara och matematiskt jämförbara förhållanden. Däremot utelämnar de förhållanden som är svårdefinierbara men ytterst viktiga i sammanhanget. Vad E-talet än säger så är det populärare att bo i Vasastan och Djurs-holm jämfört med Fittja och Akalla, för att låna exempel från Stockholm). Senare övergår boken till att framhålla ett enkelt

och intressant budskap: "Hellre bygga lågt än högt". Och det är ett budskap som tål att ses i dagsljus.

Innehållsmässigt bör boken betraktas ur två oberoende synvinklar: som en bok och som en avhandling.

I det första avseendet är den mycket stark. Den är en genomstuderad och välproportionerad sammanställning av stadsbyggnadshistoria, en sorts "Reader's Digest" för fackfolk, något som gör den ytterst lämplig för användning i undervisningssammanhang.

Förutom sin översikt över de härskande stadsbyggnadsskolorna innehåller boken en del djupdykningar som kanske kunde fördelats annorlunda om någon annan hade hållit i pennan. Nu är det dock Rådberg som skriver och han understryker det han finner lämpligt. Då får Ebenezer Howards lekmanpamflett en anseelig del av uppmärksamheten, medan företeelser som Brasilia och New Dehli knappt nämns.

Detta är ingen anmärkning mot Rådbergs bok. Han utnyttjar sin naturliga rätt

att understryka det han finner viktigt. Att boken har blivit en bra översikt gör dock att man efterlyser mer sammansatthet även i djupdykningarna.

Avhandlingen är således mycket stark som ett sammanfattande verk. Däremot kan man diskutera vissa av dess teoretiska utgångspunkter. Avhandlingen bygger nämligen på följande tes:

”Min huvudtes är att stadsbyggandet i mycket högre grad än man vanligen föreställer sig har styrts av ideologiskt präglade *stadsbyggnadsdoktriner*, som gett uttryck för olika positioner i täthetsfrågan...”

”[...] Min undersökning utgår från hypotesen att formerna för våra städers tillväxt, graden av täthet och utbredning, inte kan förklaras som ett mer eller mindre mekaniskt resultat av vissa allmänna tekniska, ekonomiska förhållanden [...] utan måste förklaras utifrån de under olika perioder gällande ideologiska föreställningarna – med ett ord de doktriner som varit förhärskande –, vilka i sin tur påverkat byggnadslagstiftningen, planeringsformerna, vilka hustyper som dominerat, kommunikationernas utbyggnad etc.”

Utifrån detta drar Rådberg slutsatser som är mycket riktiga i förhållande till grundtesen:

”Stadsbyggnadsdoktrinerna har påverkat stadsbyggandet på flera principiellt olika vägar. För det första har doktrinernas värderingar slagit igenom i byggnadslagstiftningen som i sin tur har reglerat byggandet. För det andra har doktrinernas mönsterexempel påverkat professionella, arkitekter, ingenjörer, byggmästare, byggherrar och myndigheter – som utnyttjat mönsterexemplen som förebilder [...] .”

Problemet är bara det att grundtesen, om inte utelämnar så förringar en viktig del

av verkligheten, nämligen de ekonomiska intressena. Dessa intressen finns och påverkar varje stad i betydligt högre grad än vad avhandlingen gör gällande. Stadsplanerarna har ofta att i efterhand anpassa sig till den verklighet ekonomiska faktorer föranleder. Om man negligerar detta faktum risker man att överbetona doktrinernas betydelse i stadsbilden. Stadsplanering är ofta en fråga om vem som äger marken och ingenting annat.

Att diskutera bokens begreppsapparat ur semantisk synpunkt är kanske att ägna sig åt petitesseer. Budskapet framgår klart och tydligt, även om det förekommer vissa oklarheter i begreppsapparaten.

Rådberg talar om ”regularism”, ”trädgårdsstad” och ”funktionalism” som tre doktriner. I själva verket är det, tror jag, två begrepps-system han blandar, nämligen *form* och *karaktär*. Regularism beskriver stadens form, ungefär på samma sätt som ”friväxande/organisk” (angående till exempel medeltidsstäder) och ”upplöst” (angående till exempel städer med satellitförorter) beskriver formen.

Begreppet ”trädgårdsstad” däremot är en karaktärsbeskrivning på samma sätt som ”stenstad” och ”stad i park” är karaktärsbeskrivande.

Därför vore det kanske bättre att hålla sig till Björn Linns terminologi och tala om ”regularistiska”, ”rationalistiska” och ”humanistiska” städer, i stället för ”regularism”, ”trädgårdsstad” och ”funktionalism” som Rådberg förordar.

Bokens språkbehandling är mycket lyckad. Språket är sakligt, säkert och homogent. Bilder och planer lyser dessvärre med sin frånvaro. Av en bok som handlar om stadsutbyggnad förväntas betydligt fler planer och förtydligande illustrationer än vad som bjuds här.

Slutligen rekommenderas läsning av boken till alla yrkesbröder och yrkessystem. Behållning garanteras, förutsatt att man klarar sig helskinnad igenom det första kapitlet.